

UDK 930.85(497.6 Sarajevo)(049.3)

Primljeno: 11. 08. 2023.

Stručni rad
Professional paper

Amira Dervišević

UPOTPUNJENJE IDENTITETSKE SLIKE KULTURNE HISTORIJE I USMENE KNJIŽEVNOSTI SARAJEVA I OKOLINE

**(Amir Ljubović, *Sarajevo između legendi i historije*,
Udruženje URBAN, Sarajevo, 2020)**

Godinu dana nakon smrti prof. dr. Amira Ljubovića (1945–2019), uglednog bosanskohercegovačkog orijentaliste, objavljena je njegova knjiga *Sarajevo između legendi i historije* (Sarajevo 2020). Radi se o tekstovima koje su čitaoci ranije upoznali posredstvom priloga u časopisu *Dani* te društvenih mreža, a koje su za objavljivanje priredili članovi njegove porodice, supruga Čamila i djeca Maja i Vedran Ljubović. Knjiga je rezultat Ljubovićevog dugogodišnjeg istraživanja kulturne historije Bosne i Hercegovine i namijenjena je prije svega široj publici ali i istraživačima. U knjizi je ukupno trideset i sedam tekstova koji su posloženi na osnovu tematskog kriterija. Primjerice, u knjizi su jedan do drugog poredani prilozi o naseljima, ulicama, česnama i izvorima čiji se nastanak imena vezuje za vode. Osim toga sadržaji priloga proizilaze jedan iz drugog, kao što je to slučaj u tekstu o prvoj sarajevskoj opernoj predstavi koja je održana 1882. godine, a koji će poslužiti kao uvod za tekst o detaljima iz života Bahrije Nuri Hadžić, prve bosanskohercegovačke primadone, koja je obilježila jugoslovensku ali i evropsku opernu scenu između dva svjetska rata.

U uvodu naslovljenom *O Sarajevu*, propitujući nazive pojedinih dijelova grada, ulica, trgova, voda i mostova, autor primjećuje da je toponimija Sarajeva po raznolikosti svoga porijekla, vremenu nastanka, etimologiji, mnoštvu jezika iz kojih

dolazi te tvorbenim motivacijama, jedinstvena u svijetu. Za Ljubovića toponimija glavnog grada Bosne i Hercegovine odražava povijesna, jezička i religijska zbivanja, ali i specifičan duh naroda koji žive na ovim prostorima i stoga je treba sačuvati. Ovaj prvi tekst u funkciji uvoda nagovještava sadržaj koji slijedi. Naime, u knjigu su uvršteni tekstovi koji predstavljaju rezultati istraživanja o postanku imena Sarajeva, Ilidže, Koševa, Grbavice, Švrakinog Sela, Bakija, Kobilje Glave, potom o postanku naziva ulica Grlica, Brodac, Potur Šahidije, Abdurahmana Muharemije, Franca Lehara, Velika drveta te Starog grada Vratnika. Predmet interesa autora bili su i sarajevski mostovi Kozja ćuprija i Skenderija, a brojni hidronimi potakli su ga da istraži postanak imena ulica koje su povezane sa vodama. U vezi s time u knjizi je više tekstova obuhvaćenih sintagmom sarajevske bistrovode u kojima se kazuje o porijeku imena ulica, česmi, izvora i naselja povezanih sa vodom (Mihrivode, Slatke česme, Hrvatini i Megara, Djevojačka česma, Mošćanica, Kovačići). Pažnju autora privukli su i sarajevski zanati, hrana (somun), stijene (Babin zub), prva sarajevska apoteka, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, prvo udruženje likovnih umjetnika, opera, život operne dive Bahrije Nuri Hadžić. Nakon tekstova u kojima su predstavljene institucije, pojednici i djelatnosti koje su bile predvodnice društvenog i privrednog života, slijede oni koji na zanimljiv način govore o zgradama vjerskih institucija u Sarajevu: Evandelističke crkve, Saborne crkve i Tempa. Na tragu pisanja o jednom od najljepših sefardskih hramova u Evropi – Il Kal Grande ili kako su ga Sarajlije zvale Templ, autor se prisjeća i *La Alborade*, prosvjetiteljsko-literarnog nedjeljnika Jevrejske zajednice u Bosni i Hercegovini. Pred kraj knjige su tekstovi o ašikovanju u Sarajevu i o Ajvaz-dedi i Ajvatovici. Sadržaj knjige zaokružen je Izvorima.

U cjelini gledano tekstovi u knjizi raznovrsni su kako po sadržaju, tako i po obuhvatnosti pristupa temi. Najveća skupina tekstova su oni kojima se objašnjava porijeklo naziva grada Sarajeva, sarajevskih naselja, ulica, mostova i česmi. Manji broj čuva sjećanje na znamenite građevine u Sarajevu, na važne datume, časopise i osobe. Duži tekstovi u pravilu su obuhvatniji i pristup temama je temeljitiji. Za razliku od primjerice teksta *Kako je Ilidža dobila ime*, u kojem Ljubović kratko ali argumentirano dokazuje da je ovaj lokalitet dobio ime prema turskoj riječi *ilidža* koja označava toplice, odnosno tople banje, u tekstu *Kako je Sarajevo dobilo ime* pored predaja o porijeklu imena grada objavljenih početkom 20. stoljeća, donose se fragmenti iz važnih historijskih dokumenata *Krajišta Isa-bega Ishakovića – zbirnog katastarskog popisa iz 1455.* koji je preveo i obradio Hazim Šabanović, *Sumarnog popisa sandžaka Bosna (1468–69)* koji je preveo i obradio Ahmed S. Aličić i dviju

najstarijih vakufnama: Isa-bega Ishakovića iz 1462. i bosanskog namjesnika Ajas-bega iz 1477. Podacima iz usmene književnosti i historijskih izvora autor pridodaje rezultate lingvističkih istraživanja Petra Skoka i Abdulaha Škaljića. Ovaj tekst završava zaključkom da ime grada Sarajeva dolazi od riječi Saraj kojoj je pridodat sveslavenski tvorbeni sufiks –ev/ov, tvoreći poimeničeni pridjevski oblik, kao u slučaju: kralj>kraljev>Kraljevo i sl.

Amir Ljubović jasno podsjeća na razgraničenje usmene predaje i historije. Predaje čuvaju sjećanja na važne događaje kako ih je vidio kolektiv i one zrcale život u jednom vremenu. Usmenoknjiževnu tradiciju treba njegovati i čuvati u autentičnom obliku jer ona, kako primjećuje Ljubović, prenosi duhovni život kulture koja ju je stvorila. Međutim problem nastaje kada usmena tradicija zamijeni historiju. Upravo na isticanju ovakvih primjera temelji se određeni broj tekstova u knjizi. Jedan od njih je tekst pod nazivom *Kako je Koševo dobilo ime* u kojem autor najprije donosi usmene predaje o ovom sarajevskom naselju, a potom na temelju upoređivanja historijskih izvora i sadržaja predaja zaključuje da je etimologiju riječi koševa moguće izvesti kao skraćeni oblik od koševina – livada na kojoj se kosi trava.

Primjetno je također da su neki prilozi rezultat nastojanja da se javnost upozna sa određenim zabludama, primjerice sa onom da je francuski inženjer Alexandre Gustave Eiffel projektirao most Skenderija. U tekstu pod naslovom *Skenderija ili Eiffelov (Ajfelov) most* autor na originalan način pokušava da provjeri tu općeprihvaćenu informaciju. Međutim, historijski izvori otkrivaju da je prvi most sagrađen niže ušća Koševskog potoka, da je bio drveni, a sagrađio ga je bosanski namjesnik Skenderbeg Mihajlović između 1485. i 1490. Most je nazvan Skenderija jer je povezivao desnu obalu Miljacke sa lijevom na kojoj se nalazilo naselje Skenderija. U toku svog postojanja most je više puta obnavljan. Austrougarska vlast i Sarajevska općina 1893. godine drveni most zamijenile su željeznom i postavile ga uzvodno u odnosu na drveni, ali je i on zadržao ime Skenderija. Kako je došlo do povezivanja Eiffela i mosta u Sarajevu nije jasno, ali je činjenica da se u medijskim sadržajima spomenuti most često imenuje Eiffelovim. Iako je namjera autora bila da ukaže na zablude, ovim tekstom otkriva se i kako nastaju i prenose se savremene usmene predaje te važnost medija i društvenih mreža u prenošenju usmenoknjiževnih sadržaja.

Na više mjesta u knjizi autor iznosi zanimljivosti iz prošlosti Sarajeva i povezuje ih sa savremenim dobom naglašavajući kako je ovaj prostor od davnina njegovao multikulturalnost. Tako u tekstu *O la Alboradi i još ponečem* donosi fragmenti iz života sarajevskih Jevreja i bilježi sljedeće: „Želim skrenuti pažnju i na jedan sarajevski fenomen koji se ne može sresti – koliko je meni poznato – nigdje u Evropi.

Naime, krajem 19. i početkom 20. stoljeća u Sarajevu su izlazile novine i časopisi na šest jezika. Osim na jezicima naroda Bosne i Hercegovine (hrvatskom, srpskom i bosanskom), bili su u javnoj upotrebi, u novinama i časopisima prisutni ladino (jevrejsko-španjolski), njemački i turski jezik. Koristila su se čak četiri pisma: latinica (sa gotičkim pismom: *Bosnischer bote*), ćirilica, arapsko pismo (prilagođeno turskom, perzijskom i bosanskom jeziku – arabica), te jevrejska kvadrata (sa raši pismom)⁴⁴ (str. 111). Naglašavajući kako je temeljni evropski ideal definiran 2000. godine, ideal bogatstva u raznolikosti, praktično postojao u Sarajevu čak stoljeće prije, autor pokazuje da su ljudi na ovim prostorima u nekim periodima historije prednjačili u odnosu na Evropu.

Među tekstovima posvećenim kulturi sjećanja, pažnju privlači prilog *O ašikovanju u Sarajevu* gdje se iznose svjedočanstva o viševjekovnoj tradiciji i specifičnostima ovog bosanskohercegovačkog fenomena. U uvodnom dijelu teksta Ljubović terminološki pojašnjava riječ ašikovati, primjećujući da riječ ašikovanje u bosanskom jeziku označava „udvaranje, vođenje ljubavnog razgovora između momka i djevojke u kojem oboje učestvuju, pa makar neverbalno (kako narodna pjesma kaže *ašikuje momče i djevojče*)“ (str. 117). Potom slijede zabilješke Matije Mažuranića iz 1839/40, odnosno usmena predaja o tragičnoj ljubavi u Ašik mahali, sadržaj pisama Dževdet Ahmed-paše, turskog pisca i carskog inspektora u Bosni, iz 1863. i 1864, te fragment iz putopisnog teksta Milene Preindlsberger-Mrazović, bosanskohercegovačke spisateljice i prve novinarkе. Odabranim dionicama iz putopisne i epistolarne građe autor nastoji što vjernije opisati pojave koje su duboko utemeljene u bošnjačkoj i bosanskohercegovačkoj tradiciji, koja je inspirirala umjetnike i o kojoj su pisali znanstvenici.

Treba napomenuti da je većina priloga premežena primjerima kako iz pisane, tako i iz usmene književnosti naroda Bosne i Hercegovine – usmenim predajama, anegdotama, stihovima lirskih pjesama i izrekama. U najvećem broju radi se o bošnjačkoj prozi i poeziji. Ove dionice čine tekstove slikovitijima i pojačavaju njihovu zanimljivost. Pored usmenoknjiževnih minijatura, vrijednost knjige jesu i ilustracije Aleksandre Nine Knežević koje čine jedinstvenu estetsku cjelinu sa tekstovima koje prate, te crteži Hamze Ajanića koji slijede nakon sadržaja knjige, prije Izvora.

Nema sumnje da knjiga Amira Ljubovića *Sarajevo između legendi i historije* gotovo trideset godina nakon knjige Esme Smailbegović *Narodna predaja o Sarajevu* (1986) čitalačkoj javnosti nudi jedan neobičan i zanimljiv uvid u prošlost ali i sadašnjost glavnog grada Bosne i Hercegovine. Utemeljeni u građi koju su zabilježili,

pored ostalih, Mula Mustafa Bašeskija, Kosta Mandić, Hamdija Kreševljaković, Esma Smailbegović, Vlajko Palavestra i Milena Preindlsberger-Mrazović te u značajnim historijskim izvorima nastalim u periodu od nekoliko stoljeća, prilozi u knjizi ukazuju na neprocjenjivo bogatstvo kulturne historije i usmenoknjiževnog nasljeđa Bosne i Hercegovine. Dobro strukturirani i sa jasnom argumentacijom vlastitih stavova, ovi tekstovi pomažu da bolje upoznamo sebe i svijet u kojem živimo. Namijenjena široj čitalačkoj publici ali i istraživačima, knjiga prof. dr. Ljubovića na jedinstven način upotpunjuje identitetsku sliku kulturne historije i usmene književnosti Sarajeva i okoline.

Adresa autorice
Author's address

Amira Dervišević
Univerzitet u Bihaću
Pedagoški fakultet
d.amira.0106@gmail.com

